

Jakou řečí mluvíš, takovým jsi člověkem

Jedním z nejzajímavějších problémů současnosti je otázka, do jaké míry ovlivňuje jazyk naše chování. Na první pohled se zdá, že je to otázka zcela absurdní, každý z nás přeci tak nějak cítí, že jazyk skutečnost neovlivňuje, ale pouze ji reflektuje. V tomto smyslu je otázka „Jaký vliv má jazyk na naše chování“ asi stejně nesmyslná jako otázka „Jaký vliv má zrcadlo, které máme v předzírci na to, jaké oblečení máme na sobě.“

Jenomže celá záležitost je složitější, než se zdá. Jedním ze zajímavých problémů, kterým se vědci věnovali v minulosti, je porovnání chování lidí, kteří mluví některým z nilosaharských a indoevropských jazyků. Zajímavé totiž je, že zatímco mluvíme-li některým z indoevropských jazyků, vztahujeme se ke svému okolí relativně (používáme slova vlevo, vpravo, před námi a za námi), nilosaharské jazyky tyto pojmy vůbec neznají a vystačí si s určením pozic předmětů pomocí světových stran. Je tedy otázkou, co se stane, když požádáme skupinu lidí, aby si od jednoho stolu přesedla k druhému, přičemž každého u nového stolu posuneme o devadesát stupňů. Pak danou skupinu lidí poprosíme, aby věci z prvního stolu přenesla na stůl druhý a položila je „stejně jako na původním stole“. Je-li žádost pronesena anglicky, pak budou s velkou pravděpodobností věci na stůl přeneseny stejně vůči sedícím (a tedy otočeny o devadesát stupňů), pokud bude prosba vyslovena v některém z nilosaharských jazyků, pak většinou zůstane poloha věcí konstantní ve smyslu světových stran a změní se jejich poloha vůči lidem, kteří sedí u stolu.

Ještě subtilnější otázku si položil Keith M. Chen ve svém článku, který publikoval časopis *American Economic Review* v roce 2013 (číslo 103, strana 690 až 731). Chen zkoumá, jaký vliv má způsob, jakým v jazyce vyjadřujeme budoucnost na ekonomické chování lidí. Jazyky Chen rozděluje do dvou skupin. V některých jazycích (mezi něž patří i čeština), je třeba budoucnost explicitně vyjádřit, jako např. ve větě „Zítřka bude pršet“, případně anglicky „Tomorrow is going to rain.“ Druhá skupina jazyků používá pro budoucnost prostý přítomný čas, jako například němčina, která zítřejší dešť deklaruje velice prostě: „Morgen regnet es.“ Je překvapivé, že obě jazykové skupiny jsou mezi jazyky světa hojně zastoupeny, a to bez zjevných kulturních či regionálních specifik. Do té první mimo češtiny (a obecně všech slovanských jazyků) a angličtiny patří i francouzština, hebrejštiny, turečtiny, vietnamštiny a mnohé další. V druhé skupině, která budoucnost gramaticky neurčuje, pak najdeme mimo němčiny například mandarínštinu, japonštinu, finštinu a holandštinu. Zajímavým jazykem je v tomto kontextu

Co je SHARE?

SHARE (Survey of Health, Ageing, and Retirement in Europe) spočívá ve vytvoření celoevropského časosběrného datového souboru zahrnujícího osoby starší 50 let a jejich rodiny.

Mezi hlavní témata tohoto multidisciplinárního výzkumu patří: demografie a rodina; vzdělání; tělesné a duševní zdraví, zdravotní péče a rizika, kognitivní funkce; zaměstnání a důchod, vzájemná pomoc a finance v rodině, bydlení, příjmy a spotřeba domácnosti, majetek; sociální podpora, aktivity, životní historie, kvalita života, perzekuce, očekávání do budoucnosti a další témata.

Výsledkem je unikátní soubor dat poskytující od roku 2006 informace o stavu, historii a vývoji české a evropské společnosti. Data se sbírají každé dva roky, v roce 2017 byl ukončen sběr dat 7. vlny. Pro vědecké účely jsou data k dispozici zdarma.

portugalština, zatímco původní evropská portugalština budoucnost gramaticky vyjadřuje, brazilská portugalština od toho upustila.

Chenova hypotéza vychází z předkladu, že mluvčí, který musí přítomnost a budoucnost rozlišit gramaticky, dokáže přítomnost a budoucnost rozlišit lépe i ekonomicky a tedy lépe rozumí tomu, že statky, které zkonsumuje dnes, nebude moci zkonsumovat zítra. Svou, poměrně odvážnou, hypotézu zkoumá Chen na datech z projektu SHARE ze 13 zemí, mezi nimiž je i Česká republika. Nejzajímavější jsou samozřejmě země, jejichž obyvatelé používají jazyky z obou skupin, jako třeba Estonsko (estonština budoucnost nevyjadřuje, ruština ano), Belgie (vlámština budoucnost nevyjadřuje, francouzština ano) nebo Švýcarsko (němčina budoucnost nevyjadřuje, francouzština a italština ano). Chen samozřejmě používá statistické metody, které mu dovolují kontrolovat regionální vlivy, neboť jednotlivé skupiny žijí v odlišných regionech. Nicméně pokud odhlédneme od komplikovaných datových analýz a vezmeme město jako Brusel a v něm rodiny s identickým socioekonomickým pozadím - pak je až neuvěřitelná, jaký vliv má jazyk, kterým rodina doma mluví. Francouzsky mluvící rodiny podstatně více investují do důchodového pojištění nežli rodiny mluvící vlámsky.

Chen uvádí mnoho případů, které potvrzují jeho hypotézu. Nezabývá se pouze důchodovým spořením, zabývá se i zdravotními aspekty, jako je například kouření. Ukazuje, že pravděpodobnost, že daný člověk kouří, je o 24 procent vyšší, pokud mluví jazykem, který gramaticky nevyjadřuje budoucnost (samozřejmě v případě, že porovnáváme subjekty se stejnými socioekonomickými vlastnostmi).

Je dobré si uvědomit, že Chenův výzkum byl publikován v nejprestižnějším z ekonomických časopisů, v časopise *American Economic Review*, v časopise, který je Mečkou společenských vědců, kteří věří v sílu tvrdých dat a ve standardní metodologii vědy. Přitom potvrzuje naivní víru básníků a spisovatelů v magickou sílu slova. Jedná se o spojení velice překvapivé, o to však zajímavější. Navíc nás v české kotlině může těšit, že čeština, jako jazyk, který budoucnost gramaticky vyjadřuje, nám pomáhá budoucnost lépe vnímat a chovat se vůči ní zodpovědně. A nám nezbývá než si popřát úspěch na této dlouhé a nekončící cestě.

Seznam literatury

Chen, M Keith. 2013. The Effect of Language on Economic Behavior: Evidence from Savings Rates, Health Behaviors, and Retirement Assets. *American Economic Review*, 103 (2): 690-731.

Kontakt a další informace:

Podrobné informace o projektu SHARE, včetně všech publikací a přístupu k datům, jsou na portálu českého projektu <http://share.cerge-ei.cz>.

Tým projektu SHARE v České republice: Radim Boháček, Filip Pertold, Jiří Šatava a Jaroslava Pospíšilová
Národohospodářský ústav České republiky, v.v.i. Politických vězňů 7, 11121 Praha 1
Email: radim.bohacek@cerge-ei.cz